

PAWEŁ GRUDNIEWSKI

OBRAZ BOGA W NAUCZANIU PASTERSKIM
BISKUPÓW RADOMSKICH
NA PRZESTRZENI ROKU LITURGICZNEGO

IMAGE OF GOD IN THE PASTORAL TEACHING OF RADOM BISHOPS
THROUGHOUT THE LITURGICAL YEAR

A b s t r a c t. The article presents pastoral teaching of Radom bishops over the years 1992-2012 presented in the context of regular parts of the liturgical year such as: Advent, Christmas, Lent, Easter. Bishops with sensitization for the need to shape the faith of the “sheep” entrusted to them. In 20 years they sent 100 pastoral letters trying to explain the important foundations of the Catholic faith. First chapter of the article treats about Advent as a waiting time for the coming of the Savior putting in charge the pattern of Mary. Special attention is appose by the bishops to the preparation of the Lord’s coming. In the second chapter about Christmas, attention of the bishops focuses on the new life and his defense. The next chapter addresses the issue of Lent, preparation by fasting, prayer and alms for Easter and parousia. The last chapter refers to the center of the Catholic faith, that is, the passion, death and resurrection of Jesus Christ. It should be noted that the presented article is probably the first in Poland elaboration of the teaching Radom bishops in pastoral letters during the liturgical year. The author of the article hopes that the efforts made to analyze texts directed to the faithful will contribute to more in-depth reflections on the directions of further pastoral teaching.

Key words: image of God; Holy Trinity; God the Father; Son of God; Holy Spirit; bishop; teaching; pastoral letters; Advent; Christmas; Lent; Easter.

Rozwój gospodarczy i technologiczny, który dokonał się w XX wieku, przyniósł Kościołowi i teologii nowe pytania o Boga, cierpienie, szczególnie niezawinione, a także o samego człowieka. W kontekście prężnie zmieniającej

Mgr lic. PAWEŁ GRUDNIEWSKI – Katedra Pneumatologii, Eklezjologii i Mariologii, Instytut Teologii Dogmatycznej, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II; adres do korespondencji – e-mail: grudex22@gmail.com

się rzeczywistości Kościół został wezwany do ponownego odkrycia swej tożsamości oraz zinterpretowania Objawienia na tle współczesnych przemian. Potrzeba przemyślenia Objawienia wynikała z faktu nowych możliwości w czynieniu dobra i zła. Laicyzacja, ateizm, a także apostazja sprawiły, iż Kościół, którego misją jest głoszenie Ewangelii Jezusa Chrystusa, podjął próby nowej ewangelizacji środowisk, którym już zostało ogłoszone dzieło Syna Bożego, a które oddaliły się od Jego nauczania. Czynnikiem, nad którym należało się szczególnie zastanowić w sytuacji niewiary bliźnich, był obraz Boga. Jak na kanwie obecnych czasów mówić o Bogu, aby orędzie Zbawiciela dotarło do serc wątpiących lub niewierzących? Badaniem odbioru orędzia Chrystusa przez osoby wierzące jak i niewierzące zajął się kard. Yves Congar (1904-1995), który na jednym ze spotkań powiedział następujące zdanie: „Nigdy nie należy pytać, czy ktoś wierzy lub nie wierzy w Boga, a tylko w jakiego Boga wierzy lub w jakiego Boga nie wierzy. Bo może się okazać, że ten, kto we własnym mniemaniu wierzy w Boga bardzo ortodoksyjnie, ma się np. za dobrego katolika, w rzeczywistości wierzy w Wielkiego Policjanta pilnującego praw i to często nie boskich, a stworzonych przez naszego rozmówcę na swój obraz i podobieństwo. Taki rzekomo wierzący w Boga, wierzy w bożka, którego sobie stworzył, w jakąś ideologiczną atrapę [...]. Natomiast może się okazać, że ten, kto nie wierzy, odrzuca bożka, którego mu zaproponowali ‘dobrzy chrześcijanie’ – i odrzucając takiego bożka, bliżej jest wiary w Żywego Boga niż ten, kto myśli, że wierzy w Boga, a w istocie jest bałwochwalcą”¹.

Pragnąc dowiedzieć się jaki obraz Boga noszą wierni w swych sercach należy przyjrzeć się nauczaniu osób odpowiedzialnych za kształtowanie religijnej świadomości, czyli hierarchii Kościoła na szczeblu diecezjalnym. Ażeby przedstawić jak najpełniejszy teologiczny obraz Boga uzasadnione jest nieograniczenie się do perspektywy trynitarniej, chrystologicznej czy pneumatologicznej, ale uwzględnienie wszystkich perspektyw. Materiały źródłowe, którymi są listy pasterskie, zdają się skłaniać ku używaniu słowa „Bóg” w znaczeniu ogólnym, nie przyporządkowanym w sposób dokładniejszy do wymiaru trynitarnego, pneumatologicznego, chrystologicznego.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie obrazu Boga wyłaniającego się z listów pasterskich pisanych z okazji stałych części roku liturgicznego w latach 1992-2012, pokazanie rozwoju nauczania w kontekście konkretnych

¹ Cyt. za: K. PEK, *Deus Semper Maior. Teologiczny obraz Boga w mariologii polskiej XX wieku*, Lublin 2009, s. 7.

wydarzeń liturgicznych, ukazanie wpływu katechezy biskupów na postrzeganie Trójjedynego Boga przez wiernych. Wybrany parametr czasu obejmuje okres od erygowania diecezji radomskiej do czasu powstania magisterium, którego tematem było „*Obraz Boga w listach pasterskich biskupów diecezji radomskiej w latach 1992-2012*” w roku 2013. W czasie dwudziestu lat istnienia diecezji radomskiej pieczę ordynariusza miejsca sprawowało czterech biskupów: bp Edward Materski (1992-1999), bp Jan Chrapek (1999-2001), bp Zygmunt Zimowski (2001-2009), bp Henryk Tomasik (2009-). We wspomnianym okresie biskupi wystosowali do wiernych 100 listów pasterskich, z czego 94 można odnaleźć w Kronice Diecezji Radomskiej. Biorąc pod uwagę dostępność listów można powiedzieć, że były one odczytywane we wszystkich parafiach diecezji. Katechizm Kościoła Katolickiego naucza: „Kościół [...] odczytuje i przeżywa te wielkie wydarzenia historii zbawczej w „dzisiaj” swojej liturgii. Potrzeba przy tym, by katecheza [szczególnie katecheza biskupów ukazana w listach – P.G.] pomagała wiernym otworzyć się na „duchowe” rozumienie ekonomii zbawienia, jak ukazuje ją i pozwala nią żyć liturgia Kościoła”². W niniejszym artykule zostanie przedstawiona treść listów pasterskich i tym samym obraz Trójcy Świętej immanentnej i transcendentnej, czyli jak jawi się Bóg Ojciec, Syn i Duch Święty w relacji do siebie i w historii zbawienia.

1. OBRAZ BOGA W NAUCZANIU ADWENTOWYM

Wypełnienie obietnicy nadejścia Zbawiciela (Rdz 3,15) było w Izraelu wyczekiwane z wielką niecierpliwością. Prorocy zapowiadali przyjście Chrystusa: „A ty, Betlejem Efrata, najmniejsze jesteś wśród plemion judzkich! Z ciebie mi wyjdzie Ten, który będzie władał w Izraelu, a pochodzenie Jego od początku, od dni wieczności” (Mi 5,1). Okres adwentu jest czasem szczególnego wspomnienia najpierw Najświętszej Maryi Panny oczekującej narodzenia swego Syna, co symbolizują 4 świece roratnie zapalane kolejno podczas liturgii, św. Józefa, oblubieńca Maryi i opiekuna Syna Bożego oraz świętego Jana Chrzciciela, który jest bezpośrednim poprzednikiem Zbawiciela, oraz tym, który świadczy o autentyczności misji Jezusa z Nazaretu: „Oto Baranek Boży, który gładzi grzech świata. [...] „Ten, nad którym ujrzysz Ducha zstępującego i spoczywającego nad Nim, jest Tym, który chrzci Duchem Świętym”. Ja to ujrzałem i daję świadectwo, że On jest Synem Bożym”

² KKK 1095.

(J 1,30.33-34). Celebując liturgię Adwentu, Kościół aktualizuje oczekiwanie na Mesjasza, które niegdyś było udziałem całego Izraela, a w sposób szczególnie Świętej Rodziny³.

Biskupi radomscy, podkreślając doniosłość czasu oczekiwania na przyjście Pana, wystosowali na przestrzeni 20 lat istnienia diecezji radomskiej 5 listów poświęconych tematyce adwentowej.

Pierwszy list, traktujący o adwencie, powstał w 2001 roku. Został napisany przez ówczesnego administratora diecezji radomskiej biskupa Stefana Siczka i zaadresowany na IV niedzielę oczekiwania na przyjście Pana. List niesie do wiernych jedną z podstawowych prawd obecności Boga pośród swego ludu: „Oto Dziewica pocznie i porodzi Syna, któremu nadadzą imię Emmanuel, to znaczy «Bóg z nami»” (por. Iz 7,14), co jest – jak pisze autor – największą nadzieją i radością ludzi⁴. Na kanwie przyjścia Boga na świat rysuje się obraz bliskości, miłości oraz opieki nad stworzeniem. Bóg został z nami w Eucharystii oraz w swoim Słowie, jak jest napisane w liście: „Biblia bowiem jest listem napisanym przez Boga do człowieka [...] W Piśmie Świętym spotykamy się z Jezusem Chrystusem Nauczycielem człowieka”⁵, gdyż najświętszy i najdoskonalszy Bóg pragnie udzielać świętości umiłowanemu stworzeniu, które powołał do życia, odkupił i prowadzi ku wiecznej szczęśliwości. Powodem przyjścia Chrystusa nie jest grzech, lecz miłość do stworzenia, co ukazuje św. Jan pisząc: „Tak bowiem Bóg umiłował świat, że Syna swego Jednorodzonego dał, aby każdy, kto w Niego wierzy, nie zginął, ale miał życie wieczne” (J 3,16). Fakt stworzenia człowieka przez Boga (por. Rdz 1,26) implikuje naturalne pragnienie Boga, które jest w człowieku, co św. Augustyn wyraża w następujący sposób „Ty sprawiasz, że radością jest chwalić Cię, albowiem stworzyłeś nas dla siebie i niespokojne jest serce nasze, dopóki nie spocznie w Tobie”⁶. Zważając na fakt spotkania w żywym Słowie Bożym naszego Zbawiciela, a także ważności nauki, która jest tam zawarta, biskup przytaczając słowa Jana Pawła II z całą gorliwością zachęca, aby wierni powrócili do źródła tożsamości chrześcijańskiej: „Wchodźcie w nowe tysiąclecie z księgą Ewangelii! Niech nie zabraknie jej w żadnym polskim domu! Czytajcie i medytujcie! Pozwólcie by Chrystus mówił”⁷. Autor, idąc dalej za słowami papieża, przechodzi z tematu Kościoła do tema-

³ Por. KKK 524.

⁴ „Kronika Diecezji Radomskiej” [dalej: KDR] 2001, nr 4, s. 511.

⁵ Tamże.

⁶ Św. AUGUSTYN, *Wyznania*, tł. J. Czuj, Kraków 2008, s. 25.

⁷ KDR 2001, nr 4, s. 512.

tu rodziny nazywając ją „domowym Kościołem” oraz szczególnym środowiskiem wiary, „w którym Słowo Boże winno rozbrzmiewać i wsiąkać w ludzkie dusze”⁸. Rozważając specyfikę rodziny biskup Stefan poucza, iż ważną czynnością jest rodzinne czytanie Biblii oraz wspólna modlitwa, gdyż są one materiałem spajającym rodziny.

Adwent, jako czas oczekiwania na Zbawiciela, staje się czasem nadziei. Kościół szczególnie w tym okresie przypomina wierzącym zbawcze obietnice Boga. Przyjmując Chrystusa jako swego Zbawiciela wchodzimy na drogę u której celu jest Ojciec: „Ja jestem drogą i prawdą, i życiem. Nikt nie przychodzi do Ojca inaczej jak tylko przeze Mnie. Gdybyście Mnie poznali, znalibyście i mojego Ojca. Ale teraz już Go znacie i zobaczyliście [...] Kto Mnie zobaczył, zobaczył także i Ojca. Dlaczego więc mówisz: «Pokaż nam Ojca?»» (J 14,6-7.9) Tak więc Chrystus, jako jedyny objawiciel Ojca, stał się fundamentem naszej nadziei oraz źródłem życia wiecznego. Bóg w Osobie Syna Bożego okazał swoje miłosierdzie całemu stworzeniu, oddając samego siebie na ofiarę za grzechy świata. Trójjedyny Bóg jest Bogiem łaskawym, czekającym na nawrócenie grzesznika. Wszyscy ludzie mogą dostąpić wielkiej łaskowości i miłosierdzia Boga, jeżeli tylko uznają swą grzeszność i zwrócą się o przebaczenie w sakramencie pokuty i pojednania. Biskup radomski z faktu obdarowania nas przez Stwórcę niezwykłymi darami oraz faktu wcielenia wywodzi postulat, iż dostając tak wiele od Boga, winniśmy dzielić się z innymi. Wypełniając wielki trud świadczenia o Bogu w świecie, chrześcijanin potrzebuje umocnienia oraz pokrzepienia nadzieją, która płynie z Eucharystii, jak pisze biskup Zygmunt: „Ileż celebrowaliśmy Eucharystię, stajemy u źródła miłości miłosiernej Boga i na nowo odzyskujemy nadzieję, że pomimo grzechu i zła Bóg nie zapomniał o nas”⁹.

Adwent w dzisiejszym czasie można rozumieć nie tylko jako oczekiwanie na Pana przed Bożym Narodzeniem, lecz także, a może przede wszystkim jako oczekiwanie na powtórne przyjście Zbawiciela na końcu czasów. Liturgia Słowa, ukazana w jednym z listów tego okresu, odnosi się do paruzji. Przedstawione pierwsze czytanie z Księgi Proroka Izajasza odwołuje się do „dnia Pańskiego” (Iz 2,2), gdy Bóg będzie rządził całą ziemią z bram świętego miasta Jeruzalem. Dzień Pański – jak uczy prorok – będzie dniem zbawienia dla „wszystkich narodów” (Iz 2,2). Jednak, aby mieć udział w zbawieniu, należy „postępować w światłości Pana”(por. Iz 2,5). Święte miasto Jeruzalem

⁸ Tamże.

⁹ KDR 2002, nr 4, s. 433.

jest obrazem nieba, gdzie – jak mówi św. Jan – „śmierci już nie będzie, ani żałoby, ani krzyku, ani trudu już nie będzie” (Ap 21,4). Starając się odczytać przesłanie autora listu można powiedzieć, że zwraca on szczególną uwagę na adwent paruzji. Pan stawia chrześcijanom wymagania, aby odpowiednio przygotować ich na swoje przyjście. Warunki te oznaczają odpowiedzialność za życie zarówno doczesne jak i wieczne, które *de facto* rozpoczyna się tu i teraz. Chrześcijanin nie powinien budować swego życia na wartościach jedynie ziemskich (por. Mt 7,24-27) i zapominać o Bogu (por. Mt 24,38), lecz powinien w pełni świadomie, mądrze dokonywać wyborów poprzez pryzmat Ewangelii. Następnym istotnym warunkiem jest czuwanie, które oznacza stałą gotowość na przyjście Pana i odnajdywanie Go w swoim życiu. Powyższe warunki autor listu łączy z napomnieniem św. Pawła zawartym w liście do Rzymian 13,11. W tak przedstawionym kontekście adwent rysuje się jako czas „refleksji nad Słowem Bożym, naszym powołaniem, naszą więzią z Bogiem i ludźmi [...]”¹⁰.

Kolejny list adwentowy rozpoczyna nowy rok liturgiczny pod hasłem „Otoczmy troską życie”. Pisząc na temat życia biskup odnosi się do pełni życia – zarówno do życia biologicznego, jak też życia w łasce i przyjaźni z Bogiem. Chrystus jako Pierworodny wszelkiego stworzenia (por. Kol 1,15) oraz „nowy Adam już w samym objawieniu tajemnicy Ojca i Jego Miłości objawia w pełni człowieka samemu człowiekowi i okazuje mu najwyższe jego powołanie” (RH 8). Biorąc pod uwagę prawdę, że człowiek na ziemi jest pielgrzymem w drodze do Ojca, a jego życie jest przemijające i przejściowe, biskup stwierdza, że „całe nasze życie to jeden wielki czas adwentu”¹¹. Prowadząc dalszy wywód biskup tłumaczy znaczenie pojęcia „pełnia życia”. Otóż zwrot ten pasterz diecezji radomskiej rozumie jako wzajemną troskę o siebie nawzajem w miłości (por. Mt 10,39). Życie tylko dla siebie nie jest życiem w pełni, gdyż sprawia, że człowiek zamyka się na bliźnich i zaczyna wypełniać go egoizm. „Życie spełnione zaś to życie wypełnione miłością, która jest daniem siebie bliźnim na wzór Chrystusa oddającego za nas życie”¹². Biskup radomski szczególnej uwadze powierza małżeństwo i rodzinę jako miejsca troski o życie, a nade wszystko życie poczęte. Przytaczając słowa Jana Pawła II z adhortacji apostolskiej *Ecclesia in Europa*: „służyć Ewangelii życia poprzez powszechną mobilizację sumień i wspólny wysiłek

¹⁰ KDR 2007, nr 4, s. 418.

¹¹ KDR 2008, nr 4, s. 470.

¹² KDR 2008, nr 4, s. 471.

etyczny, aby wprowadzić w czyn wielką strategię obrony życia. Wszyscy razem musimy budować nową kulturę życia” (96), biskup pragnie skłonić słuchaczy do refleksji nad rodziną, aby dostrzegli, iż „ona jest najważniejszym środowiskiem troski o życie. Jest naturalną wspólnotą, w której życie ludzkie na każdym jego etapie powinno być chronione, otaczane szacunkiem i miłością”¹³. Wołając dalej słowami papieża Polaka „Rodziny, stańcie się tym, czym jesteście! A jesteście żywym obrazem Bożej miłości. Jesteście sanktuarium życia [...] miejscem, w którym życie, dar Boga, może w sposób właściwy być przyjęte i chronione [...] Jesteście fundamentem społeczeństwa jako pierwsze miejsce humanizacji osoby i życia społecznego” (EiE, 94), pasterz ma na celu uwrażliwienie serca wiernych na potrzeby rodzin, aby wspierali tę podstawową komórkę społeczną, a także apeluje o gotowość do odbudowy rodziny poprzez: adopcję i rodziny zastępcze. Rozważając potrzebę troski o życie, autor dotyka spraw nie tylko ochrony życia poczętego, ale także starości i samotności, zauważając, że osobom w podeszłym wieku, samotnym, cierpiącym, a także będącym w potrzebie także należy się pomoc. Biskup wyróżnia tutaj wolontariat i działalność hospicyjną jako źródło pomocy dla potrzebujących. Ludzie ci niosą orędzie miłości Boga wobec cierpienia, bólu oraz zwątpienia, widząc w potrzebującym człowieku oblicze Zbawiciela. Tak więc troska o życie naturalne i nadprzyrodzone jest oznaką miłości Boga i bliźniego.

Ostatni list, napisany z myślą o adwencie, pochodzi z 2010 roku. Historyczny adwent już się dokonał i zakończył przyjściem Chrystusa w Betlejem. Aktualizacja tego oczekiwania ukierunkowuje nas na osobiste przyjęcie Chrystusa, który wciąż przychodzi. Podobnie jak w pozostałych listach także w tym wybrzmiewa oczekiwanie na powtórne przyjście Jezusa Chrystusa przy końcu czasów, kiedy to Chrystus dokona sądu nad światem. Mamy być zawsze przygotowani, gdyż nie wiemy kiedy to się stanie: „bądźcie gotowi, bo chwili w której się nie domyślacie, Syn Człowieczy przyjdzie” (Łk 12,40). W nauczaniu pasterskim biskup przedstawia nowe znaczenie słowa „czuwać” jako staranie się być człowiekiem sumienia, który nie zagłusza i nie zniekształca go oraz po imieniu nazywa dobro i zło¹⁴.

Podsumowując nauczanie biskupów radomskich w okresie adwentowym należy zauważyć, że wspomnienie Maryi, Dziewicy czekającej wypełnienia obietnicy otrzymanej podczas zwiastowania, zdaje się być sprawą drugorzęd-

¹³ Tamże, s. 472.

¹⁴ KDR 2010, nr 4, s. 412.

ną. Jeżeli występuje to albo jako zasygnalizowanie wydarzenia, bądź ofiarowanie się Jej jako Przewodniczce po adwentowych drogach. Spośród 5 listów cztery z nich, pomimo iż są napisane na I niedzielę adwentu, posiadają tytuły mówiące o ich głównej problematyce, oto mamy: „Miłosierdzie źródłem nadziei dla człowieka współczesnego”; list inaugurujący Dzieło Biblijne im. Jana Pawła II „Być uczniem Chrystusa żyjąc Słowem Bożym”; „Otoczmy troską życie”; „Ożywienie autentycznej świadomości liturgicznej”. Powyższe tematy są ważne i można je podjąć jako samodzielny wywód już poza nauczaniem adwentowym. Przeplatanie tematu listu z tematem adwentu zdaje się deprecjonować jeden bądź drugi temat. Pomimo przewijania się w listach tematów niejako pozaadwentowych zestawienie nauczania biskupów pokazało rozwój rozumienia adwentu, zaczynając od adwentu historycznego już dokonanego, a przechodząc do adwentu paruzji. Kolejną myślą rozwijającą się w listach jest zachowanie człowieka wobec przyjścia Zbawiciela. Wyakcentowane zostało tutaj czuwanie, odpowiedzialność, moralne przygotowanie poprzez przyjmowanie sakramentów oraz systematyczne czytanie Biblii.

Bóg, który został ukazany w listach adwentowych, jest Bogiem bliskim, przebaczącym i czekającym na nawrócenie grzesznika. Jest to Bóg kochający tak mocno, że poświęca swe życie, aby ocalić od wiecznego potępienia całe stworzenie. Z przedstawionego obrazu Boga wyłania się wielka Miłość, która jest tak ogromna, że z jednej strony daje człowiekowi wolną wolę, możliwość wyboru dobra lub zła, a z drugiej czyni wszystko, aby człowieka przyciągnąć do siebie. Bóg dał człowiekowi sakramenty, obdarza łaską trwania w dobru, daje sumienie, które mówi nam, co dobre, a co złe. W końcu daje swego Ducha, aby prowadził ludzi po drogach wiary. Jezus pozostawia swą naukę zapisaną w Biblii, stawia wymagania, które pokazują jak żyć, aby kiedyś usłyszeć „Pójdźcie, błogosławieni Ojca mojego, weźcie w posiadanie królestwo, przygotowane wam od założenia świata” (Mt 25,34).

2. OBRAZ BOGA W NAUCZANIU BOŻONARODZENIOWYM

Nauczanie adwentowe daje podstawę do rozwinięcia dalszego rozważania na temat obrazu Boga przedstawionego przez biskupów podczas namysłu nad misterium Boga.

W dwudziestoletnim okresie istnienia diecezji radomskiej powstały 4 listy napisane z okazji Świąt Bożego Narodzenia. Dwa z nich są listami zaadresowanymi do kapłanów, a dwa pozostałe to listy pasterskie zaadresowane do wiernych całej diecezji.

Listy adresowane do kapłanów zwracają uwagę na posługę, jaką oni w okresie przedświątecznym oddają wiernym. Posługa ta dzięki łasce Bożej może prowadzić do lepszego doświadczenia obecności Boga pośród ludzi, a szczególnie pośród rodzin¹⁵. Pasterz radomski wskazuje, iż „wierność wezwaniu Dobrego Pasterza – to na nasze czasy gotowość bycia do ludzkiej dyspozycji”¹⁶. Zważając na problematykę artykułu, którą jest obraz Boga w nauczaniu kierowanym do wszystkich wiernych, po krótkim zasygnalizowaniu listów do kapłanów należy przyjrzeć się listom pasterskim adresowanym do ogółu wiernych.

Pierwszy list na Boże Narodzenie, adresowany do wszystkich wiernych, został napisany na pierwsze święta po powstaniu diecezji. Biskup Edward rozpoczyna list stwierdzeniem „Pan jest blisko”¹⁷, po którym odwołuje się do polskiej tradycji oraz wspomnień odnoszących się do Bożego Narodzenia, przywołując najlepsze młodzieńcze wspomnienia nocy wigilijnej u wielu wiernych. Boże Narodzenie jest to czas szczególnego zjednoczenia z Bogiem poprzez przyjęcie Go do swego serca w postaci Eucharystycznej, a także chwile niezapomnianej jedności rodzin podczas wieczerzy wigilijnej. Zbawiciel, przychodząc na świat w rodzinie, otoczony miłością Matki oraz swego Opiekuna, w szczególny sposób uświęcił tę podstawową komórkę życia społecznego. „[...] Boże Narodzenie jest w sposób oczywisty świętem Rodziny [...]”¹⁸. Odczuwa się to dzięki adoracji tajemnicy wcielenia i jej rodzinnych uwarunkowań, ale również dzięki miłości i jedności rodzinnej. Pierwszą myślą w kierunku rodziny jest „powołanie do życia w rodzinie”¹⁹. Prawdę tę wyraża zamysł Boga: „[...]stworzył mężczyznę i niewiastę.[...] Bądźcie płodni i rozmnażajcie się, abyście zaludnili ziemię i uczynili ją sobie poddaną; abyście panowali nad rybami morskimi, nad ptactwem powietrznym i nad wszystkimi zwierzętami pełzającymi po ziemi” (Rdz 1,27.28). Wcielenie Syna Bożego zapoczątkowało wydarzenia zbawcze, które oprócz uwolnienia z grzechu objawiły Ojca, a objawiając Ojca ukazały Ducha Świętego. Chrystus w swoim nauczaniu na pierwszy plan wyprowadził przykazanie miłości: „Pierwsze jest: Słuchaj, Izraelu, Pan Bóg nasz, Pan jest jeden. Będziesz miłował Pana, Boga swego, całym swoim sercem, całą swoją duszą, całym swoim umysłem i całą swoją mocą. Drugie jest to: Będziesz miłował swego bliźniego jak siebie

¹⁵ Por. KDR 1992, s. 144.

¹⁶ Tamże, s. 145.

¹⁷ KDR 1993, nr 4, s. 242.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ Tamże.

samego. Nie ma innego przykazania większego od tych” (Mk 12,29-30). Zestawiając nakaz Stwórcy razem z przykazaniem miłości można powiedzieć, że rodzina jest miejscem szczególnego miłowania. Człowiek, ucząc się miłości, doświadczając jej w rodzinie, jest w stanie wprowadzać ją w pozostałe środowiska ludzkie, gdyż czymś naturalnym jest, iż znając ogromną wartość miłości chce się nią obdarowywać innych. Człowiek, stworzony z miłości i do miłości, powinien stać na straży rodziny, wykazując się troską zaradzania ludzkim słabościom, umacniania woli, przewyciężania grzechu, aby odbudować miłość w rodzinach, która jest „cementem” przy ich budowaniu. Postawę taką można osiągnąć jedynie poprzez jedność z Bogiem i ludźmi. Jednym z fundamentów tejże jedności jest modlitwa²⁰, szczególnie modlitwa wspólnotowa w rodzinie (por. Mt 18,25). Myśląc o miłości, którą można zdefiniować jako pragnienie dobra dla innych, biskup dochodzi do wniosku, że „nie ma miłości bez ofiary”²¹. W życiu rodzinnym dostrzega się trud poświęcenia rodziców dla dzieci, a także dzieci dla rodziców. Z faktem istnienia rodziny związane jest potomstwo, które w obecnych czasach jest coraz bardziej zagrożone. Należy w tym miejscu jasno powiedzieć, że człowiek ma prawo do życia od poczęcia do naturalnej śmierci. Od samego poczęcia w łonie matki znajduje się człowiek, a nie jak twierdzą niektóre środowiska proaborcyjne nic nieznaczący płód. Wszystkie zachowania dążące do dewastacji nienarodzonego człowieka „winny się spotkać ze zdecydowanym protestem wszystkich ojców i matek”²². Pasterz radomski, wspominając obronę niemowlęcia Jezus przed Herodem (por. Mt 2,13-15) zauważa, że tylko miłość może ocalić od dzieciobójstwa. Im bardziej miłość będzie udziałem ludzi i rodzin, tym bezpieczniejsze będzie to najbardziej niewinne życie. Ówczesny Pasterz, wspominając okres adwentowego spotkania Maryi z Elżbietą, a także Jezusa z Janem Chrzcicielem w łonach matek, przechodzi do charakterystyki świadków wiary nocy betlejemskiej – Maryi, Józefa, pasterzy, mędrców. Droga prowadząca na spotkanie z Bogiem, jak można zauważyć na przykładzie pasterzy czy mędrców (por. Mt 2,1-2), nigdy nie jest kroczeniem w samotności, lecz zawsze odbywa się we wspólnocie wiary. Bóg poprzez wcielenie Syna przemówił do nas w szczególny sposób, który domaga się odpowiedzi w postaci wiary. Przez wiarę i praktyki religijne spotykamy się

²⁰ Por. tamże.

²¹ Tamże.

²² Tamże, s. 245.

z Chrystusem – żywym Bogiem i człowiekiem. Spotkanie to zobowiązuje nas do odpowiedniej reakcji miłości względem Trójjedynego Boga i bliźniego.

Okres Bożego Narodzenia to czas szczególnego namysłu nie tylko nad sprawami wiary i moralności, lecz także moment zatrzymania się i zastanowienia nad mijającym rokiem, przeanalizowania na tle przychodzącego Świątła naszego postępowania. Święta narodzenia Chrystusa wymagają oprócz szczerego nawrócenia się w stronę Boga refleksji nad rodziną i relacjami z innymi ludźmi. Refleksja taka została podjęta w omawianych listach. Biskupi, prowadzeni Mądrością, dostrzegają kryzys rodziny, przyjmowania i obdarowywania miłością, a także nieposzanowanie dla podstawowego prawa człowieka, jakim jest prawo do życia. Można by powiedzieć, że tematy rodziny, aborcji, miłości i szacunku można poruszyć w dowolnym czasie, jednak zakotwiczenie ich właśnie w okresie liturgicznym wspominającym przyjście Jezusa na ziemię jest odniesieniem obecnych problemów do Chrystusa i Jego rodziny, która pokazuje jak można trudności rozwiązać. Postępowanie Maryi i Józefa w obliczu przychodzącego Syna Bożego jest godne naśladowania dla wszystkich współczesnych rodzin. Święta Rodzina była przepiętna wiarą i modlitwą, zawsze trzymała się razem, szukała wspólnie rozwiązań, nie obwiniając za trudności drugiej osoby, lecz ją wspierając. W chwilach zagrożenia życia broni go z miłością uchodząc przed Herodem do Egiptu (por. Mt 2,13-15). Biskup przytaczając fakty z życia Świętej Rodziny pokazuje, iż Ona także nie była wolna od trudności, lecz w duchu zawierzenia obietnicom Boga i uznania Jego prymatu przechodzi zwycięsko wszystkie przeciwności. Pasterz Kościoła Radomskiego, nauczając swoich podopiecznych, gorąco zachęca wszystkie rodziny do postępowania w tym właśnie duchu zawierzenia i modlitwy.

Katechizm Kościoła Katolickiego głosi, iż „symbol wiary mówi tylko o misteriach Wcielenia [...] i Paschy [...] Wszystko, co «Jezus czynił i czego nauczał od początku, aż do dnia, w którym... został wzięty do nieba» (Dz 1,2), trzeba widzieć w świetle misteriów Bożego Narodzenia i Paschy”²³. Bóg przedstawiany w okresie Bożego Narodzenia jest Osobą tak bliską, że można go dotknąć jak przyjaciela. Syn Boży, przychodząc w ludzkiej osobie, jest taki jak my za wyjątkiem grzechu. Pan Wszechświata przybywa nie jako mocny król, lecz jako bezbronne dziecko zdane na łaskę rodziców. Ogranicza się tak bardzo, że poddany jest woli swego stworzenia. Tenże czas liturgiczny ukazuje Boga Ojca, który przejawia swe miłosierdzie nad

²³ KKK 512.

stworzeniem posyłając swego Syna, aby dokonał dzieła odkupienia ludzkości i objawił jej wolę Ojca. Duch Święty towarzyszy misji Jezusa, umacnia Go i prowadzi²⁴. Moc Trzeciej Osoby Trójcy Świętej jest czynnikiem sprawczym poczęcia w stanie dziewictwa przez Maryję²⁵. Niepokalana, będąc otwarta na działanie Ducha Świętego, jest pokorną uczennicą Pana, słuchającą Jego Ewangelii. Będąc Matką Syna Bożego jest z Nim złączona w sposób szczególny, jednocześnie jest Jego najlepszą uczennicą. Z tego to powodu Dziewica z Nazaretu jest nazywana ikoną Kościoła, gdyż w Kościele spełnia się to, co dokonało się w Maryi: posłuszeństwo, otwartość i zjednoczenie z Bogiem. „Dlatego to doznaje Ona czci jako najznakomitszy i całkiem szczególnie członek Kościoła i jako jego typiczne wyrażenie oraz najdoskonalszy wzorzec wiary i miłości”²⁶. Patrząc po ludzku Bóg „ukryty” w niemowlęciu jest słaby i całkowicie zależny od otoczenia, jednak patrząc przez pryzmat wiary zobaczymy przeogromną mądrość, miłość, zatroskanie, poświęcenie i tęsknotę za stworzeniem.

3. OBRAZ BOGA W NAUCZANIU WIELKOPOSTNYM

Źródłem i centrum obchodów roku liturgicznego są Święta Wielkiej Nocy przeżywane na pamiątkę męki, śmierci i zmartwychwstania Syna Bożego Jezusa Chrystusa²⁷. Święta paschalne poprzedza czterdziestodniowy czas przygotowania. Okres Wielkiego Postu nawiązuje do czterdziestoletniej wędrówki Izraela, czterdziestodniowej podróży Eliasza do góry Horeb, a także do czterdziestodniowego pobytu Jezusa na pustyni (por. Łk 4,2). Wydarzenia paschalne dokonane przez Jezusa dały człowiekowi i całemu światu odkupienie z grzechów i przystęp do Boga. Biskupi radomscy, w opisywanym okresie, wystosowali do wiernych 12 listów. Treść listów dotyczyła rozważania Męki Pańskiej, cierpienia, chrztu, kuszenia, nawrócenia oraz praktyk wielkopostnych: modlitwy, postu i jałmużny. Punktem odniesienia całego okresu są słowa Jezusa „Czas się wypełnił i bliskie jest królestwo Boże. Nawracajcie się i wierzcie w Ewangelię!” (Mk 1,15). Zdarza się także, iż poza rozważaniami paschalnymi biskupi nawiązują do takich tematów, jak: bezpośrednio

²⁴ Por. Mt 4,1.

²⁵ Por. Łk 1,35.

²⁶ KK 53.

²⁷ KKK 2042.

trzyletnie przygotowanie do Jubileuszu Roku 2000 (1997, 1999), agresji wobec kapłanów (2000), [XVI – uwaga P.G.] Światowego Dnia Chorego (2008), rocznicy encykliki „Redemptor hominis – Odkupiciel człowieka” (2009).

Niektóre z listów wielkopostnych zawierają nauczanie dotyczące sakramentu chrztu. W starożytności ten okres przedpaschalny był czasem przygotowania katechumenów do przyjęcia sakramentów inicjacji chrześcijańskiej. W liście z 1997 roku biskup przytacza za Katechizmem Kościoła Katolickiego: „Chrzest jest sakramentem wiary. Wiara jednak potrzebuje wspólnoty wierzących. Każdy wierny może wierzyć jedynie w wierze Kościoła. Wiara wymagana do chrztu nie jest wiarą doskonałą i dojrzałą, ale zaczątkiem, który ma się rozwijać” (KKK 1253) oraz „U wszystkich ochrzczonych, dzieci i dorosłych, po chrzcie wiara powinna wzrastać. Dlatego co roku podczas Wigilii Paschalnej Kościół celebrować odnowienie przyrzeczeń chrztu. Przygotowanie do chrztu stawia człowieka jedynie na progu nowego życia. Chrzest jest źródłem nowego życia w Chrystusie; z niego wypływa całe życie chrześcijańskie” (KKK 1254). Życie chrześcijanina jest pielgrzymką, u której kresu jest spotkanie z Chrystusem jedynym Zbawicielem (por. Hbr 13,8), od którego wzięły początek wszystkie sakramenty Kościoła. Przyjęcie chrztu świętego zobowiązuje chrześcijanina do wyznawania przed ludźmi wiary²⁸, a także pielęgnowania jej i rozwijania. Chrzest, jako fundament chrześcijańskiego życia (por. Ga 3,27), włącza nas do wspólnoty Kościoła, Trójca Święta udziela ochrzczonemu łaski uświęcającej, usprawiedliwienia, a także cnót Boskich (wiary, nadziei i miłości), cnót moralnych oraz darów Ducha Świętego (por. KKK 1266). „Skutkiem tego sakramentu jest odpuszczenie wszelkiej winy, pierwородnej i osobistej, także wszelkiej kary, jaka się należy za samą winę. Dlatego ochrzczonym nie wolno nakładać żadnego zadośćuczynienia za poprzednie grzechy, a umierający, zanim popełnili jakikolwiek grzech natychmiast dochodzą do królestwa niebieskiego i oglądają Boga”²⁹. Zważając na bardzo doniosłą rolę chrztu świętego biskup apeluje o odnowę wiary, nawrócenie i ukazywanie wielkości daru chrztu. Chrześcijanie, przyjmując chrzest, ponoszą także za ten dar odpowiedzialność. Nie można tego daru zakopać jak sługa z przypowieści o talentach (por. Mt 25,14-30), lecz należy go pomnażać i pielęgnować, aby wydał dobre owoce.

Wielki Post jest czasem szczególnej łaski pozwalającej nam oprzeć się kusicielowi, zerwać z grzechem, aby nawrócić się do Trójjedynego Boga.

²⁸ Por. KK 11.

²⁹ BF VII, Bulla o unii z Ormianami *Exsultate Deo*, s. 370.

Jezus Bóg-człowiek, Osoba bezgrzeszna (por. Hbr 4,14-15) także był kuszony przez diabła. Poprzez kuszenie, o którym piszą wszystkie Ewangelie synoptyczne (por. Mt 4,1-11; Mk 1,12-13; Łk 4,1-13), Jezus pokazał jak należy postępować podczas podszeptów złego ducha. Przede wszystkim trzeba być posłusznym Duchowi Świętemu, który nie tylko może poddać próbie (por. Mt 4,1; Mk 1,12), ale także prowadzi, napełnia, ożywia, daje siłę do przezwyciężenia działań szatana. Biskupi radomscy odwołują się dwukrotnie wprost do obrazu kuszenia Jezusa (2007, 2010), aby pokazać i przypomnieć wzór postępowania podczas ataków diabła. Odnosząc się do opisu kuszenia, zwracają szczególną uwagę na kilka czynników: pustynia, kuszenie, odpowiedzi Jezusa. „Pustynia to przestrzeń absolutnej wolności i ciszy. Wiele rzeczy i spraw uzyskuje w niej właściwe wymiary. W warunkach pustynnych człowiekowi łatwiej przychodzi doświadczyć swojej niewystarczalności i zwrócić się ku Bogu”³⁰. Powyższe zdanie pokazuje pustynię jako miejsce odosobnienia, samotni, gdzie jest tylko człowiek i Bóg. Miejsce skupienia w samotności, cielesnego umartwienia, aby przybliżyć się do Boga. Bez natłoku dzisiejszego pędu życia, postępu technologicznego, a także innych ludzi można lepiej wsłuchać się w głos Boga. Kolejną rzeczą jest kuszenie przez szatana. Stary Testament pokazuje go jako przeciwnika człowieka, którego celem jest oddalenie stworzenia od Boga. Diabeł przystępuje do Pana dopiero po czterdziestodniowym poście, co oznacza w języku Biblii bardzo długi czas. Szatan zaczyna swój atak w chwili słabości: „A gdy przepościł czterdzieści dni i czterdzieści nocy, odczuł w końcu głód. Wtedy przystąpił kusiciel [...]” (Mt 4,2-3). Opis kuszenia Jezusa przedstawia trzy podstawowe pokusy, którym podlegamy: „zapewnienie sobie bezpieczeństwa (także pokarmu) bez odwołania się do Boga; zdobycie sławy na skutek niezwykłych zabiegów i czynów; zdobycie władzy nad innymi (także narodami) w zamian za kłanianie się szatanowi”³¹. Św. Augustyn komentując kuszenie napisał, iż Jezus został poddany próbie wierności Bogu w trzech formach istnienia: „Tymi trzema rzeczami kusił szatan Pana. Kusił pożądlivością ciała, kiedy rzekł do Niego: „Jeśli jesteś Synem Bożym powiedz, aby te kamienie stały się chlebem” [...] Doznał też Pan pokusy od pożądlivości oczu i perspektywy cudu, kiedy mu szatan powiedział: „Rzuć się w dół albowiem napisano: ‘Aniołom swoim rozkażę o tobie, a oni cię poniosą byś snadź nie zranił swej nogi o kamień’ [...] A jak kusił Pana pychą żywota? Przeniósł Go na górę i rzekł

³⁰ KDR 2007, nr 1, s. 45.

³¹ Tamże, s. 44.

do Niego: 'To wszystko Ci dam, jeśli upadniesz i oddasz mi pokłon'³². Szatan podjął próbę kuszenia Jezusa, chcąc zniweczyć plan odkupienia człowieka i nie dopuścić go do szczęścia z Bogiem. Dzięki posłuszeństwu Syna Ojcu, męce, śmierci i zmartwychwstaniu Chrystusa demon jest już przegrany i czeka na niego tylko wieczna kara: „A diabła, który ich zwodzi, wrzucono do jeziora ognia i siarki, tam gdzie są Bestia i Fałszywy Prorok. I będą cierpieć katusze we dnie i w nocy na wieki wieków” (Ap 20,10). Następnym i najistotniejszym czynnikiem są odpowiedzi Jezusa na propozycje szatana: „Nie samym chlebem żyje człowiek”, „Panu, Bogu swemu, będziesz oddawał pokłon i Jemu samemu służyć będziesz”, „Nie będziesz wystawiał na próbę Pana, Boga swego”. Biskup, przytaczając w swym liście (2010) powyższe odpowiedzi Jezusa, nazywa je zasadami. Pierwsza zasada „Nie samym chlebem żyje człowiek” została wyjaśniona fragmentem przemówienia Jana Pawła II: „Człowieka [...] nie można do końca zrozumieć bez Chrystusa. A raczej: człowiek nie może siebie sam zrozumieć bez Chrystusa [...] I dlatego Chrystusa nie można wyłączyć z dziejów człowieka w jakimkolwiek miejscu ziemi”³³. Ewangelia Chrystusa jest światłem dla człowieka. Okres Wielkiego Postu jest czasem pogłębionej refleksji nad Bożym słowem skierowanym do człowieka. Poprzez otwarte serce Bóg kieruje i kształtuje człowieka. W odpowiedzi Pana znajduje się wezwanie do opamiętania dla osób żyjących w sposób konsumpcyjny, aby się zatrzymały, zmieniły swoje życie, zwróciły się do Wszechmogącego Boga, a odeszły od bożków tego świata. Druga zasada „Panu, Bogu swemu, będziesz oddawał pokłon i Jemu samemu służyć będziesz” przypomina, że Bóg jest jedynym, bezkonkurencyjnym władcą świata i wyłącznie Jemu należy się posłuszeństwo i cześć. Patrząc na kuszenie Jezusa wpatrujemy się w tajemnicę Krzyża i Mękę Pana odkrywając jednocześnie ogrom ceny, jaką zapłacił Syn Boży za swe miłosierdzie, okazane stworzeniu. Trzecia zasada „Nie będziesz wystawiał na próbę Pana, Boga swego” przypomina, iż Bóg jest nie tylko miłosierny, ale i sprawiedliwy. Biskup przytaczając słowa św. Augustyna: „Pan Bóg stworzył nas bez nas – nie zbawi nas bez naszej zgody”³⁴, chce wyrazić prawdę, iż Stwórca szanuje wolność człowieka i nie działa przeciwko niemu. Tarczą przed atakami diabła jest prawe sumienie. „Katolik powinien wartość swojego osądu moralnego

³² Św. AUGUSTYN, *Istnieje tylko Miłość. Homilie na pierwszy list św. Jana*, Wyd. Znak, Kraków 1998, s. 26.

³³ KDR 2010, nr 1, s. 37.

³⁴ Tamże, s. 40.

konfrontować z najwyższą Prawdą i Dobrem, czyli z Trójcą Świętą”³⁵. Sumienie, jako najskrytszy ośrodek i sanktuarium człowieka, w którym pozostaje on sam z Bogiem³⁶. Broniąc się przed szatanem należy zawsze pamiętać, iż nie może on zaferować skarbów wiecznych, które daje jedynie Bóg: „Nie gromadźcie sobie skarbów na ziemi, gdzie mól i rdza niszczą i gdzie złodzieje włamują się i kradną. Gromadźcie sobie skarby w niebie, gdzie ani mól, ani rdza nie niszczą i gdzie złodzieje nie włamują się, i nie kradną. Bo gdzie jest twój skarb, tam będzie i serce twoje” (Mt 6,19-21). Bóg przedstawiony w powyższym opisie jawi się jako sprzymierzeniec i nauczyciel. Nauczyciel, ponieważ pokazuje jak człowiek ma się zachować w czasie pokus szatana. Sprzymierzeniec dlatego, iż mocą Ducha Świętego umacnia dobrą wolę człowieka pomagając przezwyciężyć podszepty złego.

Tematem, pojawiającym się w każdym Wielkim Poście, są dobre uczynki: modlitwa, post i jałmużna. Przedstawiają one trzy kierunki pracy człowieka: do wewnątrz jako panowanie nad sobą, zwycięstwo woli nad zmysłowością, czyli post; kierunek ponad siebie, ku Bogu, w którym wyraża się transcendentny charakter naszego ducha, czyli modlitwa; kierunek ku bliźnim, w którym ludzkie „ja” otwiera się szeroko dla drugich na wzór Chrystusa, przychodzącego nie aby Mu służyło, ale aby służyć, czyli jałmużna³⁷.

Świadczenie dobrych uczynków udoskonala kontakt człowieka z Bogiem i ludźmi. Sprawia, że człowiek staje się bardziej wrażliwy na potrzeby swoje i bliźnich. Praktykując częstą modlitwę zanurza się w miłości Boga i w Jego Słowie skierowanym do ludzi. Post oczyszcza ciało, odrywa od przyziemnych nierzadko zbędnych przyzwyczajzeń, pomagając skupić się na sferze duchowej. Jałmużna jest gotowością spieszenia z pomocą ludziom potrzebującym i czekającym na wsparcie nie tylko materialne, ale także duchowe. Staje się ona wynikiem dwóch pierwszych uczynków modlitwy i postu, gdyż człowiek, zanurzony w żywym kontakcie z Bogiem i mający pod kontrolą wszystkie swe pożądlivości, jest w stanie autentycznie służyć miłością bliźnim.

„W świetle Chrystusowego krzyża poznajemy nie tylko Boga, Jego zbawczą wolę, ale także nasze odwieczne przeznaczenie.[...] Syn Boży za nas pozwolił się ukrzyżować, oddał swe życie, aby nas wprowadzić na drogę świętości”³⁸. Z tego powodu centrum Wielkiego Postu jest krzyż Chrystusa,

³⁵ Por. KDR 2003, nr 1, s. 54.

³⁶ Por. KDK 16.

³⁷ KDR 2003 nr 1, s. 51.

³⁸ KDR 2008, nr 1, s. 51.

który jest znakiem Ofiary, miłości, nadziei i zbawienia. Na drzewie rajskim śmierć wzięła swój początek, na drzewie krzyża powstało nowe życie, a szatan, który na drzewie zwyciężył, na drzewie został też pokonany, przez naszego Pana Jezusa Chrystusa³⁹. Poprzez krzyż wypełniła się nadzieja mesjańska, lud został odkupiony dzięki ofierze Chrystusa jako oczekiwanego Mesjasza. „Przez Krzyż, czyli przez nieskończoną miłość Jezusa do Ojca, spełniły się wielowiekowe nadzieje Narodu Wybranego”⁴⁰. Ofiara, jaką złożył Syn, staje się miarą godności człowieka (por. J 3,16). Krzyż, rozumiany jako klucze do Królestwa Ojca, staje się celem doczesnej wędrówki. Z narzędzia mordu i hańby (por. Pwt 21,23) Bóg uczynił nadzieję ocalenia, z której płynie łaska odkupienia. Jezus podobny do ewangelicznego ziarna (por. J 12,24) obumarł na drzewie, aby nas odkupić. Udzielił nam światła, mocy, przebaczenia, abyśmy już nie żyli w grzechu, lecz dla Boga. Włączeni w dzieło Chrystusa poprzez chrzest nosimy nadzieję, iż umierając dla świata będziemy żyć dla Boga. Z krzyżem nieodzownie łączy się cierpienie, które ze strony Zbawiciela jest w pełni wolne i świadczy o solidarności z człowiekiem. Cierpiący Bóg nie jest sprawcą cierpienia, ale jedynie je dopuszcza. Cierpienie daje możliwość ujawnienia moralnej wielkości człowieka. Może on na dwa sposoby odpowiedzieć na spotykające go cierpienie. Pierwszy sposób to przyjęcie bólu i krzyża z miłością, aby w zjednoczeniu z Bogiem traktować trud jako wydarzenie zbawcze. Druga odpowiedź na cierpienie to zgorzkniałe zamknięcie się na Boga i ludzi tylko we własnym bolejącym ego, co powoduje degradację człowieczeństwa.

W czasie Wielkiego Postu, zatrzymania pędu życia, chrześcijanin ma okazję przynieść swoje przemyślenia na wielkopostne nabożeństwa, aby we wspólnocie rozważać ofiarę Chrystusa poniesioną za zbawienie świata w czasie Drogi krzyżowej. W czasie Gorzkich żali stajemy pod krzyżem Zbawiciela, wraz z Jego Matką, aby dostrzec odpowiedzialność za życie, które powinno wydać godne owoce płynące z nawrócenia. Wielkopostne rekolekcje poddają analizie nasze sumienia i codzienne postępowanie. Czas ten jest momentem zastanowienia się: czy wiara kształtuje moje postawy w życiu rodzinnym, społecznym, środowisku pracy, czy nie jest ona zamknięta tylko do osobistej modlitwy i świątecznych nabożeństw?

Charakteryzując obraz Boga, ukazany w wielkopostnych listach, na pierwszy plan wysuwa się nieogarniona miłość do stworzenia, która przynagla

³⁹ Por. prefacja o Krzyżu Świętym.

⁴⁰ KDR 2008, nr 1, s. 49.

Ojca, aby ofiarował Syna, a także przynagliła Syna ażeby dobrowolnie wypełnił wolę Ojca (por. J 4,34; por. J 14,31). Teksty odsłaniają oblicze Boga miłującego, troskliwego i ocalającego człowieka. Ukrzyżowany pokazuje oblicze Boga jako „Ojca miłosierdzia” (2 Kor 1,3), zatroskanego o każdego człowieka, a w szczególności o grzesznika. Wychodząc od miłości można dojść do solidarności Boga z człowiekiem w cierpieniu. Solidarność ta ma miejsce nie tylko na drzewie krzyża, lecz także podczas biczowania, ukoronowania cierniem, modlitwy w Ogrójcu, samotności, odrzucenia przez własny Naród.

Syn poprzez kuszenie pokazuje stanowczość i bezwarunkowe oddanie Ojcu. Tocząc walkę z szatanem Bóg ukazuje się jako Wspomożyciel, który umacnia Syna w chwilach próby, a obecnie swój Kościół i każdego Jego członka. *Mysterium crucis* objawia także łaskawość Boga, który dopuszcza śmierć swego Syna, aby dotrzeć do każdego człowieka z miłością i zaprosić go do świętości życia. Krzyż pokazuje człowiekowi obraz Boga trynitarnego, ponieważ cierpienie i śmierć Syna Bożego zostaje przyjęte jako ofiara prześlągalna przez Ojca. Duch Święty łączy w miłości składającego ofiarę Syna z dającym się prześlągać Ojcem.

4. OBRAZ BOGA W NAUCZANIU WIELKANOCNYM

Po okresie Wielkiego Postu nadszedł czas na okres Wielkiej Nocy. Biskup Zygmunt napisał trzy listy na okres Świąt Wielkiej Nocy. Dwa z tych listów są adresowane na niedzielę Miłosierdzia Bożego, a jeden na uroczystość Zmartwychwstania Pańskiego. List odczytany w Dzień Zmartwychwstania przypomina o zaleceniu pozostawienia skarbów ziemi i podążania za Jezusem (por. Kol 3,1-2). Biskup wyjaśniając znaczenie Uroczystości Zmartwychwstania pisze, że „jest ona najważniejszą prawdą i gwarantem naszej wiary. Jest jedynym i niepowtarzalnym wydarzeniem w dziejach ludzkości i wszechświata. Jest fundamentem życia sakramentalnego Kościoła. Jest źródłem nadziei, że wszyscy zmartwychwstaniemy”⁴¹. Pusty grób Chrystusa, którego świadkiem są Apostołowie Piotr i Jan, ma pogłębić wiarę w życie wieczne. Zmartwychwstanie jest triumfem miłości Jezusa do Ojca i ludzi, która – wyrażając się w Krzyżu – uwalnia od grzechu. Chrystus zmartwychwstaje również dziś w swoich uczniach wszędzie tam, gdzie realizuje się pragnienie pokoju.

⁴¹ KDR 2006, nr 1, s. 42.

W listach, adresowanych do wiernych na niedzielę Miłosierdzia, biskup zwraca uwagę na istotę Boga i człowieka: „Oto Bóg Wszechmocny Stwórca, który jest Miłością nieskończoną, pozostaje konsekwentny wobec daru wolności człowieka, który poprzez grzech odszedł od Boga. Tak! Bóg jest Miłością i po to dał właśnie Syna, aby za cenę dobrowolnie przyjętego cierpienia i śmierci, objawił Go jako miłość miłosierną”⁴². Chrystus zwyciężający śmierć daje szansę zwycięstwa człowiekowi w Nim i przez Niego. Człowiek na wzór Jezusa jest wezwany do czynnego miłosierdzia, którego podstawą jest otwartość i wrażliwość na potrzeby bliźnich. „Misją Kościoła jest nauczanie i budzenie sumień, ale także konkretne wyrazy solidarności ze wszystkimi potrzebującymi”⁴³, gdyż służąc bliźnim chrześcijanin służy Chrystusowi. Biskup – za papieżem Polakiem – przypomina słowa św. Faustyny: „nie ma dla człowieka innego źródła nadziei jak Miłosierdzie Boże”⁴⁴. Pasterz zwraca szczególną uwagę na bezrobotnych, którzy oczekują wsparcia i pomocy zarówno materialnej jak i duchowej. Zakończenie listu (2005) zawiera wezwanie szczególnej opieki Maryi: „[...] wszystkim Wiernym, powołanym do czynnego świadectwa o Bogu bogatym w miłosierdzie, życzę szczególnej opieki Maryi, Matki Miłosierdzia”⁴⁵. Bóg, ukazany w listach okresu Zmartwychwstania Pana, jest Wszechmocny, pokazujący w obliczu Syna Bożego swe miłosierdzie, którego bezmiar ujawnił się w ofierze Krzyża, a jeszcze cudowniej w zmartwychwstaniu. Bóg ten pragnie, aby człowiek zwrócił się do Niego z ufnością i zawierzył się Jego bezgranicznej miłości.

*

Bóg Trójjedyny, objawiony przez Chrystusa w mocy Ducha Świętego był, jest i będzie zawsze centrum wiary chrześcijańskiej oraz fundamentem działalności Kościoła.

Nauczanie pasterskie biskupów radomskich, skoncentrowane wokół roku liturgicznego, zawiera dwa wizerunki Boga. Pierwszy obraz Boga to uniżenie Syna powodowane wewnątrztrynitarną miłością, a także miłością do stworzenia. Jest to Bóg wkraczający cały w historię świata. Drugi wizerunek Boga

⁴² KDR 2005, nr 2, s. 228.

⁴³ KDR 2009, nr 2, s. 136.

⁴⁴ Tamże, s. 135.

⁴⁵ KDR 2005, nr 2, s. 232.

pokazuje misję Syna polegającą na objawieniu Trójcy i odkupieniu stworzenia. Okres adwentu, który jest czasem przygotowania do Świąt Bożego Narodzenia, zapoczątkowuje pierwszy wizerunek Boga, który staje się pełny w czasie Świąt upamiętniających inkarnację Syna Bożego. Czas adwentu pokazuje rozpoczęcie kolejnego etapu ekonomii zbawienia, który jest centrum historii całej ludzkości. Wydarzenie zwiastowania ukazuje Ojca, który poprzez archanioła Gabriela objawia swą wolę Maryi, Ducha Świętego – mocą którego Dziewica z Nazaretu poczęła Syna Bożego. Advent ukazuje Maryję oczekującą narodzin Syna, pokazując Niepokalaną jako Służebnicę Boga. Maryja, pomagając swej krewnej Elżbiecie mówi, iż każdy, kto oddaje się Bogu, służy także Jemu w bliźnich. Okres Bożego Narodzenia wypełnia adwentowe oczekiwania na przyjście Zbawiciela. Wszechmocny Bóg przychodzi w postaci bezbronnego dziecka, oczekując pomocy i opieki swej rodziny. Biskupi, interpretując wydarzenie Bożego Narodzenia, wysuwają postulaty obrony życia, szczególnie dziecka nienarodzonego, które tak jak dziecię Jezus oczekuje opieki i obrony przed czyhającymi na jego życie niebezpieczeństwami. Wielki Post pokazuje Zbawiciela wzywającego do nawrócenia, odpierającego pokusy szatana, przyjmującego w sposób dobrowolny cierpienie i śmierć, aby dać nowe życie. Okres Wielkiej Nocy ukazuje tryumf Miłości Syna, a także wielką nadzieję, iż ci, którzy poprzez chrzest są zanurzeni w śmierci Zbawiciela, będą mieli udział przy zmartwychwstaniu sprawiedliwych.

Po analizie obrazu Boga w listach pasterskich biskupów radomskich przyszła pora na przedstawienie wniosków:

1. Obraz misterium Boga ukazany w listach pasterskich odpowiada nauczaniu soborowemu i papieskiemu opartemu na fundamencie biblijnym.
2. W obrazie Boga wyeksponowano Jego miłość, opiekę i oddanie dla dobra Ludu. W nauczaniu nie ma tekstów mówiących o Bożym gniewie czy karze.
3. Nauczanie biskupów posiada charakter pastoralny, a nie doktrynalny, co skutkuje prostszym schematem wyrażania prawd wiary w sposób zrozumiały dla ogółu wiernych. Należy także zauważyć, iż biskupi w swych listach używają również stwierdzeń godnych środowiska akademickiego. Podejście takie zasługuje na pochwałę, gdyż kształtuje i podnosi poziom teologiczny wiernych.
4. Przeprowadzone badania przekonują, iż każde nauczanie Kościoła winno się odbywać w kontekście traktatu „De Deo Trino”, gdyż wszystko, co jest realizowane w historii zbawienia, wypływa z wewnątrztrynitarnych relacji miłości Trójcy Świętej.

BIBLIOGRAFIA

- ADAMIAK E., Traktat o Maryi, w: Dogmatyka, t. II, red. E. Adamiak, A. Czaja, J. Majewski, Warszawa 2006.
- Breviarium fidei. Kodeks doktrynalnych wypowiedzi Kościoła, oprac. S. Głowa, I. Bieda, Poznań 1988.
- CZAJA A., Traktat o Kościele, w: Dogmatyka, t. II, red. E. Adamiak, A. Czaja, J. Majewski, Warszawa 2006.
- Do Braci w Kapłaństwie Chrystusowym z okazji Bożego Narodzenia i Nowego Roku Pańskiego 1993, „Kronika Diecezji Radomskiej” 1992, s. 144-145.
- Katechizm Kościoła Katolickiego, Poznań 2002.
- KUJAS Z.J., Traktat o Duchu Świętym i łasce, w: Dogmatyka, t. IV, red. E. Adamiak, A. Czaja, J. Majewski, Warszawa 2007.
- List pasterski Administratora Diecezji Radomskiej na IV Niedzielę Adwentu, „Kronika Diecezji Radomskiej” 2001, nr 4, s. 511-513.
- List pasterski na I Niedzielę Adwentu 2008 roku „Otoczmy troską życie”, „Kronika Diecezji Radomskiej” 2008, nr 4, s. 470-476.
- List pasterski na I niedzielę Wielkiego Postu „Wierzyć to znaczy kochać”, „Kronika Diecezji Radomskiej” 2010, nr 1, s. 37-41.
- List pasterski na I Niedzielę Adwentu, „Kronika Diecezji Radomskiej” 2007, nr 4, s. 415-419.
- List pasterski na I Niedzielę Wielkiego Postu „Krzyż niezawodną nadzieją uczniów Chrystusa”, „Kronika Diecezji Radomskiej” 2008, nr 1, s. 48-53.
- List pasterski na I Niedzielę Wielkiego Postu 2005 roku „Eucharystyczne wychowanie człowieka”, „Kronika Diecezji Radomskiej” 2005, nr 1, s. 15-20.
- List pasterski na I Niedzielę Wielkiego Postu 2009 roku, „Kronika Diecezji Radomskiej” 2009, nr 1, s. 34-40.
- List pasterski na I Niedzielę Wielkiego Postu zapraszający na obchody 15-lecia istnienia Diecezji Radomskiej „Bogu dziękujcie Ducha nie gości”, „Kronika Diecezji Radomskiej” 2007, nr 1, s. 43-49.
- List pasterski na I Niedzielę Wielkiego Postu, „Kronika Diecezji Radomskiej” 2006, nr 1, s. 36-41.
- List pasterski na II Niedzielę Wielkanocną - Niedzielę Miłosierdzia Bożego 2009 roku, „Kronika Diecezji Radomskiej” 2009, nr 2, s. 134-139.
- List pasterski na Wielki Post 2003 roku „Sumienie drogowskazem człowieczeństwa i sanktuarium świadectwa”, „Kronika Diecezji Radomskiej” 2003, nr 1, s. 51-56.
- List pasterski z okazji I niedzieli Adwentu 2002 roku, „Kronika Diecezji Radomskiej” 2002, nr 4, s. 430-433.
- PEK K., Deus Semper Maior. Teologiczny obraz Boga w mariologii polskiej XX wieku, Lublin 2009.
- PIOTROWSKI E., Traktat o Trójcy Świętej, w: Dogmatyka, t. IV, red. E. Adamiak, A. Czaja, J. Majewski, Warszawa 2007.
- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu [Biblia Tysiąclecia], red. A. Jankowski, wyd. 3, Poznań-Warszawa 1990.
- RUSECKI M., Pan zmartwychwstał i żyje. Zarys teologii rezurekcyjnej, Warszawa 2006.
- Słowo pasterskie przed Świętami Bożego Narodzenia, „Kronika Diecezji Radomskiej” 1993, nr 4, s. 242-245.
- STRZELCZYK G., Traktat o Jezusie Chrystusie, w: Dogmatyka, t. I, red. E. Adamiak, A. Czaja, J. Majewski, Warszawa 2005.
- SZYMIK J., Traktat o Bogu Jedynym, w: Dogmatyka, t. III, red. E. Adamiak, A. Czaja, J. Majewski, Warszawa 2006.

OBRAZ BOGA W NAUCZANIU PASTERSKIM BISKUPÓW RADOMSKICH
NA PRZESTRZENI ROKU LITURGICZNEGO

S t r e s z c z e n i e

Niniejszy artykuł dotyczy nauczania pasterskiego biskupów radomskich na przestrzeni lat 1992-2012 przedstawionego w kontekście stałych części roku liturgicznego, takich jak: Adwent, Boże Narodzenie, Wielki Post, Święta Wielkiej Nocy. Biskupi radomscy, posiadając uwrażliwienie na potrzebę kształtowania wiary powierzonych im „owieczek”, w ciągu 20 lat wystosowali 100 listów pasterskich starając się tłumaczyć istotne fundamenty wiary katolickiej. Pierwszy rozdział artykułu dotyczy tematu Adwentu jako czasu oczekiwania na przyjście Zbawiciela stawiając za wzór Maryję. Szczególną uwagę biskupi poświęcają kwestii przygotowania na przyjście Pana. Drugi rozdział, mówiący o Bożym Narodzeniu, koncentruje myśli biskupów na nowym życiu oraz jego obronie. Kolejny rozdział porusza kwestię Wielkiego Postu, przygotowania się przez post, modlitwę i jałmużnę do Świąt Wielkiej Nocy oraz paruzji. Ostatni rozdział odnosi się do centrum wiary katolickiej: męki, śmierci i zmartwychwstania Jezusa Chrystusa. Należy zauważyć, iż prezentowany artykuł jest prawdopodobnie pierwszym w Polsce opracowaniem nauczania biskupów radomskich w listach pasterskich na przestrzeni roku liturgicznego. Autor artykułu wyraża nadzieję, iż poczynione starania analizy tekstów biskupów radomskich przyczynią się do bardziej pogłębionych refleksji nad kierunkami dalszego pasterskiego nauczania.

Słowa kluczowe: obraz Boga; Trójca Święta; Bóg Ojciec; Syn Boży; Duch Święty; biskup; nauczanie; listy pasterskie; Adwent; Boże Narodzenie; Wielki Post; Wielkanoc.